

dané metodologie, tak s ontologickými předpoklady této metodologie. Každá z kapitol se proto věnuje diskusi o ontologických a epistemologických předpokladech rozbrané metodologie. Výsledek této diskuse může sloužit jako vodítko při úvahách o použití dané metodologie při výzkumu vedeném určitou politologickou teorií či teorií mezinárodních vztahů.

Jedním z rozhodujících faktorů úspěchu empirického výzkumu je kvalitní operacionalizace, která propojuje abstraktní pojmy s pozorovanou politickou realitou. Při posuzování kvality výzkumu zkoumáme zejména platnost a spolehlivost výsledků, přičemž obě tato kritéria zahrnují několik dalších dílčích kritérií. Platnost a spolehlivost však nelze v celé jejich šíři uplatňovat při posuzování interpretativního výzkumu, který přichází s vlastními kritérii.

Doporučená četba

Výborný obecný přehled o metodologických kvalitativního výzkumu nabízí Gresswell (1998), zabývá se však pouze interpretativními přístupy. V češtině vyšla kvalitní přehledová práce Hendlova (Hendl, 2004). V našich oborech je nejcitovanější a v USA nejuznávanější prací King, Keohane a Verba (1994), věnuje se však pouze případovým studiím, a to ještě pouze z vysvětlující perspektivy. McNabb (2004) nabízí informativní přehled kvalitativních a kvantitativních metodologií, jakož i základních pojmů, práce však trpí řadou nepřesností. Gray (2004) nerozlišuje jednotlivé metodologie, ale poskytuje spolehlivý přehled základních pojmů a inspirativní návod výzkumného postupu. Ontologické a epistemologické problémy srozumitelně podávají Hollis a Smith (2000), jejich metodologické důsledky v sociálních vědách rozbírají Bourdieu, Chamboredon a Passeron (1991).

Otázky

- Jaké jsou metodologické důsledky epistemologického rozdílu mezi vysvětlením a interpretací?
- Je kvalitativní výzkum vždy interpretativní? Proč?
- Jak poznáme, že vybranou metodologii můžeme použít při výzkumu vedeném určitou teorií?
- Co je operacionalizace?
- Jak můžeme zkoumat kauzální vztahy?
- Čím se liší ideální typy od ostatních typologií?

2

Jednopřípadová studie

Michal Kořán

Z jednoho případu nelze zobecnovat a čten sociálních věd je poskytovat teoretická zobecnování: jednopřípadové studie mají tedy s vědou jen málo společného. Tak zní v minulosti často opakovaná základní výřka vůči užívání jednopřípadových studií, která částečně pronásleduje zastánce této metodologie i v současnosti (viz Flyvbjerg, 2006). Velkou část historie případových studií lze dokonce pojmnout právě jako filozofické a metodologické zápolení s námitkou, že „z jednoho případu nelze zobecnovat“.

Tento boj na sebe vzal dvě základní podoby. První se snaží dokázat, že detailní analýzou jednoho případu lze získat spolehlivé informace o širší kategorii fenoménů. Jinými slovy, že přece jen lze tvořit obecné teorie i bez většího počtu pozorování, a tedy i bez potřeby variací v hodnotách proměnných. Tento způsob uvážování o případových studiích bude dále nazýván **instrumentální**, neboť k případovým studiím přistupuje jako k užitečnému nástroji pro další práci s teoriemi. Druhé pojetí jednopřípadových studií naopak zastává názor, že detailní, expertní a často praktické znalosti, které případová studie nabízí, mají svou vědeckou hodnotu samu o sobě i bez nutnosti teoretického zobecnování. Obě linie formují základní dělení jednopřípadových studií (instrumentální a jedinečná) a budou vodítkem i pro strukturu výkladu obsaženého v této kapitole.

Výklad sám začne stručnou sondou do historického vývoje případových studií, jejich role v politologii a ve studiu mezinárodních vztahů. Na tento exkurs naváže definice případové studie a výklad základních ontologických a epistemologických předpokladů, které rámují celé dělení jednopřípadových studií. Teprve poté bude nabídnut detailní postup při vytváření případové studie, včetně výběru případu, operacionalizace, specifikace proměnných, vztahu případové studie k teorii apod. Pro lepší představu o základních krocích při tvorbě případové studie bude kapitola uzavřena příkladem dvou aplikací případové studie.

Před započítím vlastního výkladu je nutné předeslat, že mezi oběma kapitolami zabývajícími se případovou studií (jednopřípadová a komparativní /viz třetí kapitola/) existuje určitá dělba práce. Tě se nelze vyhnout, protože

Jednoprípádová studie a komparatívni studie sledují určité základní znaky a postupy, bez jejichž představení by výklad obou variant nedával smysl. Kapitola o jednoprípádové studii se soustřeďí na výchozí část problematiky případové studie jako obecné metodologie, kterou ztělňuje zejména její **výzkumný rámec**. Je to tedy právě kapitola věnovaná jednoprípádové studii, která nabízí podrobný „řemeslný“ návod pro ty, kteří chtějí případové studie vytvářet. Kapitola věnovaná komparatívni studii pak na tento obecný návod navazuje. Již jen velmi stručně připomíná společné znaky a postupy případové studie a soustřeďí se na zdůraznění specifických rysů komparatívni studie v této oblasti. Rovněž **hodnocením případové studie** se zabývá případové studie jako obecné metodologie i obou jejích konkrétních variant. V kapitole o jednoprípádové studii se tak s kritickým posuzováním v podstatě nesetkáme.

2.1 Vývoj případových studií v historické perspektivě

Případové studie se objevují v nejvýznamnějších vědních odvětvích – ve vědních oblastech práva, pedagogie, historie, lékařství, psychologie, sociologie, administrativních studiích, antropologii či etnografii. Své kořeny nicméně mají především v historických vědách, odkud byly ve druhé polovině 19. století postupně včleněny do antropologie a sociologie. Tento posun je nejčastěji dáván do souvislosti s francouzským sociologem **Fredérikem Le Play** (1806–1882). Nejvlivnější školou, která je zodpovědná za světové rozšíření případových studií, je ovšem **americká chicagská škola**. Chicagská škola se až do poloviny třicátých let 20. století považovala za hlavního intelektuálního aktéra na poli celé americké sociologie. Právě polovina třicátých let 20. století však byla svědkem prvních velkých metodologických bitev mezi kvalitativním přístupem chicagské školy a kvantitativním přístupem pozitivisticky laděných sociologů z **Kolumbijské univerzity v New Yorku**.

Postupné pronikání pozitivismu do amerického sociálněvědního prostředí ve druhé polovině třicátých a ve čtyřicátých letech 20. století přineslo ustup chicagské školy ve prospěch statistiky a teoreticky orientovaných kvantitativních přístupů. Hlavními argumenty proti případovým studiím byla jejich **neschopnost poskytnout jasné nástroje k verifikaci výsledků výzkumu**.

Jedinečnost a ucelenost případové studie totiž nedovolovala nalézt data potřebná k potvrzení či vyvrácení výzkumu – **veškerá data byla obsažena již ve výzkumu samotném a žádná jiná**. „Vnější“ data nebyla považována za relevantní k danému případu. Z toho pramení domnělá **neschopnost případových studií progresivně bromadit teoreticky relevantní poznání**. V neposlední řadě bylo argumentováno i hospodárností statistických metod, které byly i při vynaložení nesrovnatelně menšího úsilí schopné poskytnout obdobné výsledky jako případové studie.

Do druhé poloviny 20. století tak sociologie vstoupila se zcela novým kánonem vědeckých standardů – dedukce má přednost před indukci. Byl vyloučen jakýkoli bezprostřední „intimní“ kontakt mezi badatelem a zkoumaným předmětem (což je jeden z pilířů kvalitativních přístupů). Zkoumání **bez teoretické základny** bylo považováno za bezcenné. Případové studie se dostaly do podřízeného postavení ve srovnání se statistikou. Příjemnějším byly považovány za **nástroj pro předběžné pilotní výzkumy**, které dají posléze vyrůst skutečnému, na statistice postavenému bádání. Díky trvalému úsilí vyrovnat se svou vědeckostí kvantitativním přístupům se zastánci případových studií od padesátých let 20. století pokoušeli postavit svou tradici na co nejpevnější a nejpřeciznější základy. Paradoxně tedy právě spor s kvantitativními přístupy zajistil, že případová studie se od šedesátých let 20. století postupně stávala lépe a lépe definovaným odvětvím, které mohlo nabídnout reprezentativní a precizní postupy práce, dokonce s ambicí dosáhnout dobovým standardům vědeckosti. Jedním z výmluvných projevů tohoto trendu je **zakotvená teorie**, o níž píše M. Braun v osmé kapitole.

Od počátku osmdesátých let 20. století lze zaznamenat obnovený zájem o případové studie. Pragmatický a relativizující duch tohoto období přinesl názor, že kvantitativní a kvalitativní přístupy nemusí stát tak zcela v opozici a že nelze žádný z přístupů považovat za „vědeckější“. Důsledkem toho je, že na rozdíl od padesátých a šedesátých let 20. století, kdy povaha případových studií spíše zrcadlila spor se statistikou, v současné době se metodologie případových studií vyvíjí ve větší autonomii a řeší své vlastní vnitřní polemiky. O některých z nich se zmíníme později, některé řeší Jan Karlas ve třetí kapitole.

2.2 Role případových studií v mezinárodních vztazích a politologii

Obecný vývoj na poli metodologie společenských věd se do mezinárodních vztahů a politologie naplno promítl s téměř dvacetiletým zpožděním, ovšem nedotkl se užívání případových studií, které v minulosti nikdy svou přitažlivost ve prospěch kvantitativních studií neztratily. Podíl kvantitativních studií na poli politologie a mezinárodních vztahů od osmdesátých let 20. století sice postupně narůstá, ovšem nastupuje na místo deskriptivních historických článků (deskriptivní historické příspěvky jsou s případovou studií často chybně zaměňovány, v podstatných rysech se od sebe liší – především tím, že historické deskripce jsou pouze popisem určitého děje, vyňatého z historie bez jednoznačného důvodu, bez toho, že by děj samotný poskytoval jasné ohraničení a odlišení). V současnosti se případové studie na celkové produkci podílí stabilně zhruba 14 % odborných článků. Je ovšem třeba postupovat obezřetně při hodnocení toho, co jsou případové studie a co se za ně pouze vydává. Odborné časopisy zaměřené na mezinárodněpolitickou či politologickou tematiku sice pravidelně přinášejí články, jejichž názvy v sobě obsahují termín „případová studie“, ovšem jen za zlomkem z nich se skrývá skutečná případová studie. I zde lze konstatovat, že metodologické zpřesňování případových studií přišlo do politických věd a mezinárodních vztahů s jistým zpožděním. Významnou roli ve zkvalitňování metodologie případových studií sehrála dnes již klasická práce Garyho Kinga, Roberta Keohana a Sidneya Verba *Designing Social Inquiry* z roku 1994. Tato kniha se stala vodítkem pro vlastní výzkum i inspirací pro další vývoj celé metodologie – a to jak díky jejímu nekritickému přijímání, tak příkrému odmítnutí.

Definice případu a případové studie

Pro úspěšné a smysluplné vytváření případové studie je nezbytné vědět, co je případem a co případovou studií. Jedinec tak se lze vyhnout veelku běžné situaci, kdy je za případovou studií vydáván například deskriptivně-empirický text, který však svou povahou případové studií zdaleka nevyhovuje.

Navzdory množství možných definic se zde přidržíme veelku jednoduché, přesto však smysluplné definice, podle níž je případem **dostatečně ohraničený aspekt historické epizody** či **dostatečně ohraničená historická epizoda** sama o sobě. Pochopitelně, v kvalitativní metodologii není nikdo schopen nabídnout přesnou specifikaci toho, co je „dostatečně ohraničené“.

Obecně je nutné dbát na to, aby „ohraničenost“, ať už časová, či tematická, byla natolik významná, že již svou povahou vybízí k jejímu definování jako případu. Případem tedy může být proces vyjednávání o Česko-německé deklaraci, ovšem případem již není obecný fenomén vyjednávání mezinárodních smluv nebo česko-německé vztahy jako takové. Zde chybí jasná ohraničenost a vymezenost.

Případ ovšem může být definován také jako určitý **objekt, uzavřený systém**, který má jasné hranice a svou vnitřní logiku fungování a svou **specifickou podstatu**. V tomto ohledu může být případem české ministerstvo zahraničních věcí jako aktér hospodářské dimenze zahraniční politiky, ale případem již nemůže být hospodářská dimenze zahraniční politiky jako taková. Té schází ona vyhraněná podstata. Z uvedených případů vyplývá, že nejlepší pro definici případu je situace, kdy určitý fenomén či epizoda splňuje obě kritéria – časové i tematické ohraničení.

Případová studie je detailní analýzou **případu**, který byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnout hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu. Musí **zohlednit celkový kontext** události či objektu (sociální, politický, historický), fenoménu či děje a musí zároveň poskytnout **komplexní obrázek** – musí být zahrnuto co **největší množství proměnných**.

Epistemologické a ontologické předpoklady a jejich vliv na druhy jednopřípadových studií

Jednotlivá pojetí a typy případových studií odrážejí jak ontologické spory o tom, jaké povahy je svět, který chceme poznávat, tak spory epistemologické o tom, jaké povahy je naše poznání o okolním světě a jak daleko a hluboko toto poznání může jít.

Přijmeme-li ontologické východisko, že sociální svět je utkáán z materiálu **natolik proměnlivého** a **událostí** pro každou dílčí situaci **naprosto jedinečných**, pak se přikloníme k **jedinečným/vnitřním** případovým studiím. Těm totiž nejde o nic jiného než o hluboké porozumění jednomu jedinému případu, bez ambice říci cokoliv teoreticky relevantního a zobecnujícího. Pokud naopak vnímáme sociální svět jako doménu, která svou povahou dovoluje jasně **definovat příčiny a příčinné mechanismy**, které působí (alespoň částečně) **nadčasově**, pak dáme přednost **instrumentálnímu** užití případové studie, tedy studie jako nástroje pro další práci s teoriemi.

Základními druhy případových studií tedy jsou **jedinečná případová studie**, která neočekává od případové studie nic jiného než detailní prozkou-

Amání daného případu a **instrumentální případová studie**, která klade na případovou studii požadavek, aby dále komunikovala s teoriemi.

Jedinečná případová studie

Tento typ odkazuje k tomu, co Robert Stake nazval studii „vnitřní“ (*intrinsic*) či Harry Eckstein studii „konfigurativně-idiografickou“ (Stake, 1995, s. 3; Eckstein, 1975, s. 96–98). Jedná se o studium případu, který je zkoumán jen pro jeho vnitřní povahu, pro jeho jedinečnost. Nezapomíná nás proto, že bychom jeho prostřednictvím usilovali o poznání obecnějšího fenoménu nebo přispěli k vývoji abstraktních teoretických konstrukcí (Stake, 2005, s. 445). Zájem o studii tohoto typu vychází jednak z epistemologického předpokladu, že interpretativní porozumění skýtá přinejmenším stejnou vědeckou hodnotu jako teoretické či přičinné vysvětlení a jednak z předpokladu ontologického, že každý sociální subjekt či sociální akt je natolik jedinečný, že se vzpírá abstraktnímu teoretizování (Eckstein, 1975, s. 97).

Tento přístup vychází z přesvědčení, že případová studie neslouží jen jako „strategický doplněk“ k modelu přírodních věd, ale jako základní nástroj sociologického bádání jako takového (Sjoberg et al., 1991, s. 28; Flyvbjerg, 2006). Tvrdí, že při jakémkoli pokusu o abstraktní konstrukce vytvořené z poznání unikátních sociálních procesů či objektů se charakteristická jedinečnost nutně vytratí a studie z velké části pozbude smyslu.

Zásadní charakteristikou tohoto typu případových studií je tedy jejich úsilí o celostní a hluboké porozumění komplexním fenoménům bez ambice přispět k prohloubení poznání o fenoménech jiných. I přes interpretativně-hermeneutickou povahu jedinečných případových studií nelze vyloučit, že v budoucnu mohou sloužit jako základ pro obecnější způsob uvažování, či dokonce teorii nebo jako „lecke“ pro budoucí reálná rozhodování.

Na pomezí mezi jedinečnou/vnitřní a instrumentální případovou studií se nachází **disciplinovaná interpretativní studie** (Odell, 2004, s. 59). Za případ může být vybrán fenomén, který považujeme za hodný studia svou jedinečností či významem, ale pro jeho prozkoumání je využito existující teorie, která dosud na daný fenomén nebyla aplikována. Teorie slouží pouze jako vodítko pro identifikování hlavních procesů a proměnných v rámci případu. Případ tedy neslouží jako nástroj pro práci s teorií, ale naopak teorie je vodítkem pro práci s případem.

Instrumentální případová studie

Spočívá-li hodnota případové studie nikoli ve studovaném fenoménu samotném, ale v přínosu, který skýtá obecnějšímu, teoretickému poznání, hovoříme o instrumentální případové studii. Případ je zkoumán v nezmenšené hloubce, historickému a sociálnímu kontextu je věnována nemalá pozornost, vše je prezentováno s nezmenšeným citem pro detail jako ve studii jedinečné/vnitřní; to vše ovšem primárně slouží sledování jiného cíle než k poznání fenoménu, který je studován (Stake, 2005, s. 445). Studium případu je tedy pouhým nástrojem (instrumentem) pro práci s teorií.

Jedna z nejčastějších námitek vůči instrumentálnímu případovému studium spočívá ve tvrzení, že z jednoho případu nelze zobecňovat, a proto nemohou přispívat k vědeckému poznání. Viděli jsme výše, jak jedna linie případových studií se tomuto nařčení brání tvrzením, že vědecké poznání nemusí vždy nutně vycházet ze zobecňování, naopak, detailní porozumění jedinečnému případu je vědecky stejně hodnotné. Zastánci instrumentální případové studie ovšem vstupují do explicitního dialogu s naturalistickým modelem přírodních věd tím, že ukazují, jakým způsobem lze na základě případové studie přispívat k teoretickému poznání. Tyto způsoby si ukážeme později. Je však třeba upozornit na to, že i zastánci instrumentálního přístupu si uvědomují, že každá teoretická abstrakce ubírá na jedinečnosti a bohatosti zkoumaného jevu. Výzkumník tak čelí rozhodnutí, zda vyšší míra abstrakce a ztráta bohatosti může ohrozit vlastní podstatu zkoumaného případu, nebo zda nadměrně hluboká analýza případu snižuje platnost a použitelnost abstraktní teorie. Co je ovšem podstatné – toto rozhodnutí nemůže být činně *a priori* či abstraktně, záleží vždy na schopnostech a citlivosti daného badatele, na povaze konkrétního případu a na povaze teorie (Yin, 2003b; Bennett a George, 2001, zejm. s. 114).

Podstata instrumentálních případových studií ve srovnání s kvantitativními přístupy tedy spočívá v kompromisu mezi **teoretickou úsporností** na jedné straně a **teoretickou bohatostí** na straně druhé. Úsporné teorie, které pracují s menším množstvím proměnných, zřídka kdy nabízejí bohaté a hluboké vysvětlení konkrétních případů. Jejich hlavní přehnost tak spočívá v použitelnosti pro velké množství případů. Naopak, teorie bohaté na proměnné sice vedou k omezené využitelnosti pro větší počet případů, ale nabízejí detailní vysvětlení pro vysoce specifické typy či subtypy případů. Bohaté případové studie hledají **podmínky**, za nichž dochází ke specifickým jevům, a **mechanismy**, skrze něž k nim dochází. Úsporné teorie oproti tomu hledají **četnost výskytu** těchto jevů (George a Bennett, 2005, s. 31).

Podoba i způsob tvorby instrumentálních případových studií jsou značně ovlivněny tím, že se explicitně vymezují vůči kvantitativnímu a ryze empirickému modelu tvorby teorií. Pro pochopení přímou jednopřípadových studií je nutné se nad tímto rozdílem pozastavit. Jednopřípadové studie odnímají takový model vysvětlení/theorie, podle něhož je jev vysvětlen jen tehdy, pokud je odvozen z jednoho či více zákonů založených na **empiricky** podložené **korrelaci** (viz též první kapitolu). Podle empiricismu nelze říct, že dva jevy jsou příčinně spojeny. **Příčinnost** pro empiriky neznamená nic víc, než že dokládají určité pravidelnosti v posloupnosti, které byly opakovaně pozorovány v minulosti. Ani nekonané mnoho pozorování nemůže doložit skutečný příčinný vztah, v nejjednodušším případě vztah mezi stavem nezávislé proměnné, která **zapříčňuje** stav proměnné závislé. Podle empiriků, pokud příčinný vztah existuje, leží v každém případě mimo naše empirické schopnosti poznávání, a je tudíž neprokazatelný.

Tento způsob argumentace lze také obrátit: pokud byla existence daného jevu předpovězena teorií, není nutné dále dokazovat, že za svou existenci skutečně vděčí předpokládanému „příčinnému“ mechanismu. V důsledku jde kvantitativním vědcům pouze o **pozorovatelné příčinné efekty**, nikoli o **příčinné mechanismy**. V tomto pojetí epistemologie **předchází** ontologii – zatímco příčinné efekty lze identifikovat a zjištit i bez znalosti příčinných mechanismů, příčinné mechanismy bez znalosti efektů identifikovat nelze. Tento pohled na věc ovšem není vlastní pouze kvantitativním vědcům, leží například za přístupem k případovým studiím podle Kinga, Keohana a Verby (1994). Jednopřípadové studie se shodují s empiriky v tom, že pouhé pravidelnosti nemožnou odhalit příčinný mechanismus. Také proto odmítají tvrzení, že porovnáváním více případů a detekcí vzájemných podobností či rozdílů jsme schopni se dobrat smysluplnějšího poznání než detailní analýzou jednoho případu. Naopak, jedno jediné důsledné zkoumání, které odhalí množství působících proměnných a propojených příčinných mechanismů, přiblíží výzkumníka blíže k realitě sociálního světa. Jinými slovy, pouhá korelační zjištění založená na empirickém pozorování pravidelností **nemožnou poskytnout phodhodnotné a adekvátní vysvětlení či teorii**.

Již několikrát zde zazněl termín **příčinný mechanismus**. Přestože předstává jeden z nejčastěji užívaných a nejdůležitějších pojmů u instrumentálních případových studií, ani v rámci mezinárodních vztahů samých neexistuje shoda ohledně jeho přesné definice (Waltz, 1979, s. 8; King, Keohane a Verba, 1994, s. 79–114; Homer-Dixon, 1999, s. 6–11; George a Bennett, 2005,

s. 11–15, 135–137). Lze však ukázat několik bodů, v nichž se jednotlivá pojetí příčinného mechanismu protínají:

1. příčinný mechanismus je považován za intervenující propojení mezi nezávislou a závislou proměnnou;
2. příčinné mechanismy zahrnují i takové **fyzické, sociální či psychologické procesy**, které **nemožnou být** bezprostředně **pozorovány**;
3. z tohoto důvodu je možné je **pouze nedokonale dovodit a hypoteticky předpokládat** na základě dat získaných pozorováním;
4. příčinný mechanismus působí **pouze uvnitř určitého kontextu** či **příčinného pole** a jeho efekt závisí na **interakci s proměnnými a s jinými mechanismy**, které tento kontext spolutvářejí.

Zkusme si tyto body představit v praxi. Jedním z klíčových pilířů teorie demokratického míru je tvrzení, že veřejné mínění a demokratické instituce působí výrazně protivačně. Velice zjednodušeně řečeno, čím větší odpor proti válce (nezávislá proměnná), tím menší inklinace vlády se k válce uchýlit (závislá proměnná). Chan a Safran (2006) se ve svém článku zamýšlejí nad otázkou, jak je možné, že do operace Irácká svoboda se zapojila řada zemí, v nichž byla veřejnost jednoznačně proti zásahu. Podle jejich případové studie je zapotřebí teorii upravit a obohatit o významnou zprostředkující proměnnou, která je medionou součástí příčinného mechanismu, a to institucionální povaha politického systému. Jedná se například o vztah mezi vládou a parlamentem, velikost parlamentní většiny, načasování voleb apod. Příčinný mechanismus tak obsahuje nejen povahu veřejného mínění (pro, nebo proti válce), ale také instituce, které jsou schopny mínění převést do konkrétní politiky. Zda tyto proměnné ovšem skutečně působí předpokládaným způsobem (např. čím blíže jsou významné volby, tím vlnavější je vláda k náladám občanů), lze pouze hypoteticky předpokládat. Neexistuje totiž žádný nezávislý důkaz, který by existenci takto postulovaného příčinného mechanismu jednoznačně potvrdil. Lze se spolehat pouze na dovozování ze získaných empirických dat.

Nadále však není jasné, zda identifikovaný příčinný mechanismus představuje skutečně **nejhlubší a jediné možné** zachytitelné propojení mezi hodnotami dvou proměnných. Podle Bennetta a George (2001, s. 139) dovozené příčinné mechanismy sice odražejí reálné kauzální procesy, ovšem formulace hypotéz o konkrétním mechanismu je vždy záležitostí kreativní volby daného výzkumníka. Tato volba je ovlivněna **dosavadním poznáním**, stejně tak jako **dostupnými nástroji** pro pozorování a měření. Je proto nutné mít

na paměti, že příčinný mechanismus funguje jen za určitých podmínek, ale zároveň se jedná pouze o jeden z mnoha mechanismů, který v daném příčinném poli působí. Ani při tom nepodrobnějším zkoumání tedy nelze vyloučit všechny možné „soupeřící“ příčiny, což platí zejména v sociálněvědním výzkumu, jehož předmětem je lidské sociální jednání. Jak níže uvidíme na příkladu zkoumání Thomase Homer-Dixona, tato skutečnost zásadně ovlivňuje již výběr výzkumných otázek.

Strukturalistická versus individualistická perspektiva

Další obecná otázka, se kterou se musejí vypořádat všechna vysvětlení upřednostňující příčinný mechanismus, se týká sporu mezi strukturalismem a individualismem. Pokud daný jev vysvětlujeme s odkazem na mechanismy ležící na nižší úrovni, jsme vřbec schopni pracovat s fenomény působícími na makroúrovni? Nejsme přijetím tohoto přístupu odsouzeni k individualismu hledajícím veškerá vysvětlení na mikroúrovni, odmítající tak strukturalistickou větev sociálních věd? George a Bennett (2001, s. 141; 2004, s. 141–142) na tyto námítky odpovídají tím, že ontologicky zůstávají na individuální úrovni, ovšem epistemologicky a metodologicky uznávají výhody strukturalistického pohledu. Tvrdí, že veškeré poznání, které je generováno analyzováním strukturalních vlastností sociálního jevu, musí být ve shodě s předpokládávanými mechanismy působícími na individuální úrovni. Je tomu tak podle nich proto, že individualní mechanismy jsou ontologicky přednostní.

Je ovšem otázkou, do jaké míry tento názor ovlivňuje konkrétní práci na případové studii. Vezmeme-li v úvahu, že případová studie se již ze své povahy zaměřuje na individuální jednání aktérů, neboť žádný jiný prostředek poznání než konkrétní jednání aktérů neexistuje, pak nás nemustí příliš zajímat, zda jsme ontologicky vzato strukturalisty či individualisty. Práce na případové studii vždy bude metodologicky individualistická – i proto jevy působení sociální struktury jsou pozorovatelné pouze prostřednictvím záznamů o jednání aktérů. Jinými slovy, lze tedy zaujmout ontologicky strukturalistickou perspektivu, kdy předpokládáme, že chování, zájmy či identita daného aktéra je zapříčiněna (či dokonce konstituována) strukturou, ovšem vlastní analýzu zaměříme na aktéra. Ilustrativním příkladem je text J. Checkela *Mezinárodní instituce a socializace v Evropě*, v němž se pokusil vymezit vřči metodologicky strukturalistnímu konstruktivistickému přístupu k fenoménu socializace (Checkel, 2005a). Checkelovým zájmem bylo metodou sledování procesu (viz níže) analyzovat, jakým způsobem jsou strukturalní zdroje (ideové systémy, způsoby kooperace v mezinárod-

ních institucích atd.) přenášeny do konkrétního jednání politických aktérů. Tím, že sledoval proces přenášení strukturalních zdrojů do individuálního chování, Checkel uznal (ontologickou) nadřazenost struktury před vlastním jednáním. Ovšem namísto studování struktury samé se věnoval proměňám v individuálním chování, zájmemch a identitách aktérů.

2.3 Vytváření případové studie

Obecný výzkumný rámec (*research design*) spojuje komparativní studii s případovou studií jako takovou a v podstatě s jakoukoli metodologií (Eckstein, 1975, s. 91–92; George a Bennett, 2005, s. 73–88; King, Kohane a Verba, 1994, s. 12–13, 118; Van Evera, 1997, s. 56). V této kapitole budou představeny některé obecné rysy společné pro oba typy případových studií a některé specifčnosti vlastní pouze studii jednopřípadové.

Výzkumný rámec můžeme rozdělit na několik klíčových metodologických kroků. Mezi nejvýznamnější z těchto kroků patří vymezení výzkumného cíle, výběr předmětu výzkumu, specifikace proměnných, operacionalizace proměnných a výběr případu (případů) (George a Bennett, 2005, s. 73–88; McNabb, 2004, s. 362–368; Mitchell a Bernauer, 1998).

Cíle případové studie

Sociální svět je doménou, v níž v každý okamžik působí nepřehledné množství faktorů. Jednopřípadová studie má za úkol co nejvýše zachytit tuto mnohostvornost prostřednictvím detailní analýzy jasně definovaného a ohraničeného subjektu, fenoménu, procesu či situace. Kromě tohoto hloubkového pohledu, jímž se vyčerpává cíl jedinečné/vnitřní případové studie, může mít případová studie i cíle vnější, jak jsme viděli při diskusi o instrumentální studii. Tyto vnější cíle spočívají v hodnocení existujících teorií a ve tvorbě teorií nových. Než se však budeme věnovat této diskusi, je potřeba upozornit na jedno zásadní obecné omezení, které ovlivňuje instrumentální schopnosti práce s teoriemi. Jednopřípadové studie nemají k dispozici srovnání jako náhradu experimentu, proto nemohou kontrolovat hodnotu žádné z proměnných. Pouze za podmínek, kdy hodnota jedné z proměnných je kontrolována, jsme schopni poměřovat míru toho, jak změny hodnot v dané proměnné ovlivňují výsledek ve sledovaném případě. Od jednopřípadových studií proto nelze

očekávat víc než spíše nezávazné závěry o tom, jak dalece daná proměnná ovlivňuje konečný výsledek.

Případové studie jsou o poznání silnější při identifikaci **rozsahu podmínek**, za nichž předpokládáný příčinný mechanismus působí (rozsah podmínek platnosti – *scope conditions*), než v odhadování **příčinné váhy** jednotlivých proměnných. Případové studie tedy jsou schopny odhalit jasné meze pro zobecňování o příčinném vztahu mezi závislou a nezávislou proměnnou, hůře si vedou při stanovení toho, do jaké míry je daná závislá proměnná skutečně nezávislou proměnnou ovlivněna. Pro stanovení rozsahu podmínek platnosti příčinného vztahu vycházíme z identifikace tzv. **nutné** nebo **postacující podmínky**. Pokud jsme v rámci případové studie schopni specifikovat nutnou či postacující podmínku, znamená to, že jsme schopni definovat podmínky, za nichž nastane určitý hypotetický předpokládaný výsledek. Za podmínek **ekvifinality** (kdy určitého konečného stavu mohlo být dosaženo více různými procesy a prostředky) a **multikausalit** (kdy konečný stav může být výsledkem několika různých příčin) je nicméně vždy sporné, zda daná podmínka je skutečně dostatečná a nezbytná i v ostatních případech. Tak jako v sociálních vědách obecně se i v tomto případě musíme spokojit spíše s menším nárokem na platnost výroků o rozsahu podmínek platnosti. Přítomnost dané proměnné přispívá k určitému výsledku, nelze však říci, že vždy když je přítomná, očekávaný výsledek nastane (Eckstein, 1975; Walker a Cohen, 1985; Bennett a George, 2001, s. 25–27; Goertz a Mahoney, 2006).

V každém případě platí, že at už je cíl zvolen jakýkoli, **případové studie** jsou jistější v posuzování toho, **zda a jak** proměnné ovlivnily výsledek, než v posuzování toho **do jaké míry**. Při výzkumu vlivu národních identit na zahrnutí politiky tak nejsme schopni pomocí případové studie zjistit **do jaké míry** identita politiky skutečně ovlivňuje, ale jsme schopni zjistit, **zda** k tomuto ovlivňování dochází, a pokud ano, **jakým způsobem**.

Hodnocení existujících teorií

Pro testování existující teorie existuje několik specifických postupů – testování klíčovým, nejméně pravděpodobným a nejvíce pravděpodobným případem (pro praktickou a názornou aplikaci viz Výběr případu v podkapitole 3.5).

Klíčový případ je koncept, kterým se podrobně zabýval Eckstein (1975, s. 113–118) a jenž tvrdí, že jsme schopni nalézt případ, který co nejvíce odpovídá předpokladům existující teorie. Máme-li důvěřovat platnosti testované teorie, pak musí být schopna s přesností předpovědět proces a výsledky

klíčového případu. Pokud klíčový případ ve všech směrech odpovídá testované teorii a její předpovědi o procesu a výsledku byly chybné, sama teorie je s největší pravděpodobností také chybná. Podle Ecksteina se tato procedura nejvíce blíží experimentálním podmínkám a dosahuje tak vysoké výpovědní hodnoty o dané teorii.

S takto koncipovaným testem se však pojí dva zásadní problémy. Za prvé, užitím případové studie nejsme schopni věrně zjistit, zda byl neúspěch v testu zapříčiněn chybou ve vnitřní logice teorie, nebo kontextuálními podmínkami, které učinily teorii nepoužitelnou. Pouhé zúžení rozsahu podmínek platnosti by mohlo znamenat zachování celkové chybné teorie, naopak její záměnití by mohlo znamenat zavrnutí teorie, která je přes jeden neúspěch použitelná pro jiné případy (Bennett a George, 2001, s. 115–116).

Teorie například předpokládá, že v politickém systému, v němž se kříží jednotlivé štepící sociopolitické linie (*cleavages*), je potlačována regionální identita (jako jedna ze štepících linií). Případovou studii Rakouska zjistíme, že opak je pravdou a ženská (regionální) identita je zde velice silná navzdory křížícím se liniím. Takový výsledek by měl vést k zavržení či k přetvoření teorie. Dobře provedená případová studie však ukáže, že rakouský kontext je velice specifický v jeho federalistickém uspořádání a dovoluje posilování ženské identity navzdory neexistenci silné regionální sociopolitické štepící linie.

Druhý problém spočívá v obnůžnosti nalézt teorii dostatečně specifickou na to, aby na základě jejích předpokladů bylo možné identifikovat patřičný klíčový případ, a v obtížnosti nalézt klíčový případ, který by dostatečně odpovídal specifickým předpokladům testované teorie. Neexistuje žádný spolehlivý návod, jak těmto problémům s definiční platností čelit. Určité způsoby se však nabízejí – namísto klíčového případu navrhuje Eckstein případy nejpravděpodobnější a nejméně pravděpodobné, jejichž nároky na specifickou podobu jsou nižší (Eckstein, 1975, s. 119). Pro řešení dilematu prvního – zachovat teorii zúžením rozsahu podmínek platnosti, nebo ji zamítnout – pak může přijít vhod užití dalších teorií než pouze té, která je testována. Výše zmíněnou teorii o sociopolitických liniích, jejíž autorem byl na počátku padesátých let 20. století David Truman, lze například doplnit aplikací konsociační teorie Arendta Lijpharta, kterou v pozdějších letech doplnil o reflexi federalismu (Lijphart, 1979) a jež si například více všimá chování elit, které je pro pochopení rakouských specifík klíčové.

Vábec nejlepší možný důkaz pro **posílení** teorie získáme, podarí-li se nalézt případ, který je nejméně pravděpodobný pro testovanou teorii, ovšem nejvíce pravděpodobný pro teorie ostatní. Představme si situaci, že případ

vykáže chování shodné s předpoklady nejméně pravděpodobné teorie, zatímco ostatní teorie, které byly svými předpoklady danému případu bližší, neuspějí. Pak lze tvrdit, že testovaná teorie prošla **nejtvrdším možným empirickým testem**. Nejlepší možný způsob **zpochybnění** teorie naopak získáme, nalezneme-li „nejpravděpodobnější případ“ pro testovanou teorii, platný ovšem neméně také pro teorie alternativní. Jinými slovy, najdeme-li „nejpravděpodobnější případ“ pro více teorií, které postulují stejnou předpověď. Pokud případová studie zpochybní předpověď **všech** teorií, radikálně jsme snížili nebezpečí, že testovaná teorie neuspěla pouze proto, že jsme nezahrnuli proměnné předpokládané jinými teoriemi. Teorie jednoduše neprošla tzv. **jednoduchým testem** a lze se domnívat, že její základní předpoklady jsou chybné (stále však existuje nebezpečí, že jsme opomněli zahrnout proměnnou, kterou **žádná** z teorií nepředpokládala) (Bennett, 2004, s. 30; Bennett a George, 2001, s. 121–122). Případ, který takto zpochybní existující teorii, nazýváme **vymykajícím se případem** (*deviant case*) a ten se pak často stává základem pro tvorbu teorie nové.

Nejméně pravděpodobný přístup zvolil E. Morse pro testování hypotézy odvozené z neoliberalismu v mezinárodních vztazích. Ten předpokládá, že zvyšující se vzájemná provázanost mezinárodního prostředí proměňuje zahraniční politiku v tom smyslu, že ji činí méně egoistickou (nacionalistickou), více otevřenou a kooperativní. Jako nejméně pravděpodobný případ si vybral gaulistickou Francii, kterou vykreslil jako zemi charakteristickou vypjatou snahou ubránit svou nezávislost na stále více se propojujícím mezinárodním prostředí. Jak ukázal konec šedesátých let, tato snaha byla neúspěšná. Podle Morse jeho studie prokázala, že ani Francie jako extrémní příklad nevyvrátila teoreticky postulovaný předpoklad (přejato z Odell, 2004, s. 62).

Nepravděpodobnější případ jako jednoduchý test teorie užil Peter Gourevitch při jeho práci s „teorií světového systému“ I. Wallersteina. Gourevitch se zaměřil na hlavní předpoklad prvního dílu Wallersteinovy knihy *Moderní světový systém*, podle něhož největší pravděpodobnost posilování role státu a posilování kulturní a jazykové homogenity existovala u zemí „centra“. Podle Gourevitchovy analýzy se však nejsilnější stát s tím související masové vzdělávání vyvinulo u státu „semiperiferie“ (Pruska), a nikoli u Francie či Velké Británie, které kritéria „centra“ splňovaly. Gourevitch si tedy vybral **závislou proměnnou** (síla státu), která **nejvíce odpovídá** předpokladům teorie, ovšem zjistil, že nezávislá proměnná (rozvinutost kapitalismu a příslušnost k zemím „centra“) předpokladům teorie neodpovídá. Tímto „jednoduchým testem“ zpochybnil teorii světového systému.

Dalším efektivním nástrojem pro testování teorie je **metoda shody** (*congruence method*). Metoda shody je použitelná tehdy, pokud určitá teorie **jasně postuluje vztah mezi hodnotami nezávislé a závislé proměnné**. V tomto ohledu představuje metoda shody jisté úskalí – jen omezené množství existujících teorií dosahuje potřebné úrovně určitosti a vnitřní konzistence tak, aby bylo možné učinit dostatečně specifickou předpověď. Pokud je však taková teorie k dispozici, analytik nejprve zjistí hodnotu nezávislé proměnné v daném případě a obrátí se na teorii pro informaci, jakou hodnotu by podle ní měla nabýt závislá proměnná. Pokud je výsledek případu shodný s teoretickou předpovědí, je možné předpokládat existenci příčinného mechanismu a jejich shodu s teoretickými předpoklady.

Teorie socializace národních aktérů do mezinárodních režimů předpokládá, že čím delší kontakt udržují mezi sebou aktéři v rámci daného režimu, tím dochází k hlubší socializaci a proměně jejich identit (Cheekel, 2005a, s. 811). Nezávislou proměnnou je tedy v tomto případě „doba trvání kontaktu“, která je přímo úměrná závislé proměnné – „hloubce socializace“. Pro jednoduše testování takto postulované teorie není nutné sledovat celý proces socializace, stačí nám „měřit“ hodnoty jednotlivých proměnných při vstupu a výstupu.

Víme již, že pouhá shoda mezi teoretickou předpovědí a pozorovatelným výsledkem případu nemusí znamenat, že příčinný mechanismus skutečně existuje. Metoda shody bere v úvahu pouze závislou a nezávislou proměnnou, a pokud ji teorie postuluje, i proměnnou zprostředkující. Nevyšňá si však celého příčinného vztahu a procesu, který jej doprovází.

Slabiny metody shody lze ilustrovat na výzkumu, který měl za cíl zjistit míru socializace českých byrokratických aktérů do mezinárodního režimu Visegrádské skupiny. Ukázal, že přes dlouhodobý a intenzivní kontakt v rámci spolupráce mezi jednotlivými ministerstvy (vnitřní, kultury, školství, životního prostředí) neproběhla tak silná socializace jako v případě spolupráce aktérů z ministerstva zahraničních věcí. Pokud by bylo postupováno metodou shody, předpoklady postulované socializační teorií by se ukázaly jako nesprávné – vždyť délka trvání kontaktu byla u obou typů aktérů stejná, míra socializace se přesto lišila. Ovšem takto radikálně odhánět celé teorie by bylo předčasné – metodou rozboru procesu (viz kapitola níže) bylo zjištěno, že do hry vstupují i další faktory, jako intenzita kontaktu, předechozí zkušenosti s mezinárodní spoluprací atd., které lze zachytit jen při sledování celého procesu socializace. Zároveň z toho ovšem nevyplyvá, že „doba trvání kontaktu“ jako nezávislou proměnnou je nutné odhánět.

Metoda shody má tedy **slabší vypovídací hodnotu** než metoda sledování procesu, přesto má několik jedinečných předností. Protože výzkumník nemusí sledovat průměrný proces od nezávislé proměnné až do výsledku, nejsou kladeny tak vysoké nároky na získávání dat a informací jako v případě rozboru procesu. Další výhodou spočívá v tom, že metoda shody může za relativně nízkých nákladů přispět ke zjištění existující teorie, ke zvýšení přesnosti operacionalizovaných proměnných nebo k definování **nutných či dostačujících podmínek**.

Tvorba nových teorií

Druhou instrumentální funkcí případových studií je **tvorba teorií**. Pravděpodobně nejsnazší cestou k vytvoření nové teorie je užití již definovaného vymykajícího se případu. Díky tomu, že jím již byla testována existující teorie, bude méně obtížné identifikovat relevantní příčinný mechanismus, který se může stát základem teorie nové. Pokud „vymykající se případ“ k dispozici není, je možné vytvořit teorii tak, že je induktivně identifikován komplexní příčinný proces. Případová studie pak slouží jako heuristický nástroj schopný poukázat na nové proměnné a hypotézy (Bennett, 2004, s. 35). Pro tento účel lze specificky využít metodu **rozboru procesu** (*process tracing*) (být rozbor procesu nalezne své plné využití i při testování teorii).

Rozbor procesu je stále oblíbenější a rozšířenější technikou pro detailní prozkoumání pozorovatelných jevů příčinného mechanismu u individuálních případů či v malém počtu případů (Bennett, 2004, s. 35). Jinými slovy, rozbor procesu je jedním z prostředků, jak lépe poznat mechanismus, který stojí za vznikem a chováním určitého pozorovatelného jevu (Bennett a George, 2001, s. 147). Činí tak pokusem o zachycení a identifikaci **intervenujícího příčinného procesu**, který leží mezi **nezávislou proměnnou** (či proměnnými) a proměnnou závislou. Identifikační intervenujícího příčinného procesu se pokoušíme zúžit množinu potenciálních soupeřících příčin, které v případě jejich nezachycení mohou nepředpokládaným způsobem ovlivnit proces a výsledek sledovaného případu.

Ontologie sociálního světa navíc nutí zkoumajícího vzít v úvahu ekvivalenční. Musí proto uvažovat o alternativních způsobech, jakými došlo k pozorovanému jevu, pokusit se načrtnout více alternativních kauzálních procesů shodných s výsledkem a s nalezenými důkazy v rámci případové studie. Rozbor procesu činí ze zohlednění ekvivalenční jednu ze svých hlavních předností – všechna pozorování musejí být vzájemně provázaná; je to dokonce právě **závislost** těchto pozorování, která posilují schopnost dovozovat. Jinými

slovy – pokud jsou zprostředkující proměnné skutečně součástí příčinného procesu (a jiné nás v danou chvíli nezajímají), musejí být vzájemně propojené.

Kromě techniky pro tvorbu nových teorií je rozbor procesu velice dobře použitelný i pro přísné **testování** teorií. Chceme-li důsledně testovat teorii, nestačí, že je hypotéza konzistentní se **statisticky významným počtem** intervenujících kroků (jako v případě hledání statistických korelací). **Všechny** zprostředkující proměnné musejí být předpovězeny hypotézou, nebo musí být hypotéza upravena (Bennett a George, 2001, s. 205–207).

Jednotlivé techniky rozboru procesu se od sebe liší. **Nejjednodušším způsobem** rozboru procesu je tzv. **detailní vyprávění** (*narrace*). Jedná se o detailně vyprávěný příběh předložený v chronologické formě, jehož účelem je osvětlit, **jak se** zkoumaná událost odehrála. Tento způsob rozboru procesu nenužňuje explicitní užití teorie či teoreticky předpokládaných proměnných. Přesto nelze říct, že by narace byly teoreticky zcela bezcenné. Usilujeme-li o teoretičtější zakotvení výzkumu, pak můžeme detailní narace považovat za často nezbytný první krok – době zkonstruované vyprávění může napomoci ukázat dostatek možných příčinných procesů, tak aby byl výzkumník schopen určit, jaký další způsob rozboru procesu je dále relevantní.

Odlisným způsobem rozboru procesu je **analytické vysvětlení**, které přetavuje detailní historické vyprávění do analytického vysvětlení vyjádřeného v explicitních teoretických formách. Detailní vyprávění může například poskytnout hlubokou sondu do vztahu mezi nevládními organizacemi v procesu formulování české rozvojové politiky bez jasné předchozí operacionalizace a specifikace proměnných, stejně tak bez existence jasné teorie. Analytické vysvětlení však všechny tyto kroky musí bezpodmínečně dodržet – například jasné stanovit míru otevřenosti českého politického systému vůči nevládním aktérům, operacionalizovat pojem „vlivu“ na proces formulace rozvojové politiky atd. Teoretičnost takového vysvětlení rovněž není vždy úplná – vysvětlení může zahrnovat jen ty části, které považuje za teoreticky nejadekvatnější. Důvod může být i prozaičtější – nedokonalý charakter teoretického vysvětlení může spočívat v neschopnosti badatele teoreticky ukotvit všechny odhalené kroky nebo v nedostatku relevantních dat. V tomto případě se může „posunout na vyšší stupeň obecnosti“. Za takových okolností musí být badatel vždy pozorný vůči riziku, že se s pokroky ve výzkumu bude stále více vzdalovat původnímu objektu výzkumu (Bennett a George, 2001, s. 211; viz též Yin, 2003a, s. 120–126).

Dílčí postup při rozboru procesu je někdy nutné uzpůsobit předpokládané či objevované formě příčinného procesu. Jiný způsob tak bude užít za

(velmi zřídka kdy se vyskytujících) podmínek přímé lineární přičinnosti, jiný za podmínek komplexní přičinnosti, kdy výsledky přičinných mechanismů vyplývají ze vzájemně se prolínajících a sblhajících podmínek, nezávislých proměnných, či dokonce přičinných řetězců.

Zcela jinou formu přičinného procesu představuje tzv. **závislost na předchozím vývoji** (*path dependency*). Závislost na předchozím vývoji nastane poté, co ve sledu událostí došlo k rozhodnutí či jevu, který zásadně omezil možnost alternativ budoucího vývoje a do velké míry jej předurčil. Výzkumný postup je v této situaci odlišný od zkoumání lineární přičinnosti. Ve sledovaném případě je totiž nejdříve zapotřebí definovat klíčové body a rozhodnutí a ptát se, zda a jakým způsobem tyto body ovlivnily následující vývoj.

Příkladem takto pojatého postupu je studie J. S. Levyho *Role nezvládnutí krizového řízení při vypuknutí první světové války*. Autor se zde pokusil vymezit proti ryze racionalistickému chápání krizového řízení a zaměřil se na otázku, proč za podmínek, kdy všech šest hlavních aktérů vypuknutí světové války odmítalo světový konflikt jako řešení, právě k takovému konfliktu nakonec došlo. Takový vývoj napovídá, že se zde musela projevit závislost na předchozím vývoji. Levy postupoval tak, že identifikoval kritické body rozhodování v klíčové šestitýdenní diplomatické krizi. Zjistil, že preference hlavních aktérů byly vcelku stabilní ve svém odmítnutí velkého konfliktu. Do hry ovšem vstoupila právě závislost na předchozím vývoji – Levy odhalil, že každé klíčové rozhodnutí v průběhu krize částečně pozmenilo dostupné strategicko-politické volby a omezilo aktéry v jejich rozhodování tím, že si svými prohlášeními a rozhodnutími postupně zavírali dveře před alternativními volbami. Sledováním procesu zaměřeného na odhalení předpokladané závislosti na předchozím vývoji Levyinu umožnilo tvrdit, že i přes jasně dané preference aktérů bylo s postupem krize neustále obtížnější tyto preference následovat skutečným jednáním (přejato z George a Bennett, 2005, s. 212, 308–309). Výše načrtnutý postup tedy umožňuje určit, jakým způsobem závislost na předchozím vývoji zamezila vývoji alternativnímu.

Výběr předmětu výzkumu

Výběr předmětu výzkumu je vždy odlišný od výběru případu. Výjimku představuje jedinečná případová studie, u níž je případ zároveň předmětem výzkumu, přičemž je vybrán předem díky tomu, že daný jev či událost badatele zajímala pro své unikátní vlastnosti (Stake, 1995, s. 4). Předmět výzkumu je obecný fenomén, jehož povahu chceme prozkoumat, případ je

konkrétní událost či jev, který použijeme pro detailní zkoumání obecnějšího fenoménu. Za předmět výzkumu může být zvolen vojenský intervencionismus jako obecnější fenomén, za „případ“ může být vybrána sovětská invaze do Afghánistánu v roce 1979.

Pravidla pro stanovení předmětu výzkumu je třeba zohledňovat především u instrumentální případové studie, kde výzkumník explicitně vstupuje do vztahu s určitou teorií, která podstatným způsobem omezuje svobodu volby. Předmět výzkumu lze sice vybírat za pomoci obecnějších pravidel pro sociální vědy, ovšem u případových studií musíme přihlídnout ke specifické povaze této metodologie, především v tom, že předmět, který se pokoušíme uchopit, je spíše **podtypem** či **podkategorii** než obecným fenoménem. Lepších výsledků můžeme dosahovat pouze tehdy, pokud sám předmět výzkumu není definován příliš široce (Yin, 2003a, s. 24; Stake, 1995, s. 18–21; 2005, s. 450–451). Namísto „konfliktu“ jako obecného fenoménu se zaměříme na „ozbrojený mezistátní konflikt“, namísto „ozbrojené intervence“ na určitý podtyp intervence, provedený buď specifickými nástroji, nebo pod specifickým organizačním zastřešením.

Tento postup vyplývá ze skutečnosti, že instrumentální případové studie neustávají o formulaci obecně platných teorií a jejich pojetí teorie je omezené. Pokud však přece jen uvážujeme o formulování obecnější teorie, George a Bennett (2004, s. 78) doporučují proceduru „**stavění celku**“. **Ta předpokládá, že lze k sobě skládat teorie o určitých podtypech fenoménu a tak postupně naplňovat ambicióznější cíl vývoje obecnější teorie.** I v případě obecnější teorie však zůstává zachován základ kvalitativních přístupů spočívající v ohledu na partikulární sociální, ekonomický, časový nebo geografický kontext.

Po výběru předmětu výzkumu se další kroky tvorby případové studie liší v závislosti na tom, užíváme-li instrumentální případovou studii pro **zhodnocení** existující teorie nebo pro **tvorbu** teorie nové. Celá otázka se navíc problematizuje tím, že ne vždy musíme nutně předem vědět, který typ případové studie chceme vytvořit. Máme-li jasně specifikovaný předmět studia, můžeme si klást následující otázky, které nám mohou další práci usnadnit:

- Jaké povahy je jev, který chceme vysvětlit? Je již podchyten v určité teorii, či nikoli?
- Pokud ano, jaký teoretický rámec může být užít? Existuje jen jedna teorie, nebo více soupeřících teorií?
- Pokud existuje a je našim cílem zhodnotit přčinné efekty či její prediktivní schopnosti, je tato teorie dostatečně specifická a operationalizovaná?